

Jordpakke

Grunnlaget for all matproduksjon starter med planteproduksjon. For å øke sjølforsyningsgraden må all dyrka jord tas i bruk, ny jord må dyrkes og bruken av utmarksbeite må økes. Denne pakken er ikke ferdig gjennomarbeidet, men et steg nærmere økt selvforsyning.

Teigbasert arealtilskudd

Dagens soner for arealtilskudd fanger i for liten grad opp forskjeller i de faktiske dyrkingsforholdene og kompensere ikke godt nok for driftsulemper. Det trengs derfor et bedre verktøy for å nå målet om økt selvforsyning.

Det har i mange år vært jobbet med problemstillinger rundt treffsikkerheten i arealtilskuddet. En rekke rapporter har vært utarbeidet, blant annet i 2010, 2013 og 2014. Til jordbruksoppkjøret 2018 utredet en partssammensatt arbeidsgruppe kriterier, tekniske forutsetninger og kostnader for et driftsvansketilskudd. Utgangspunktet var at formålet med et driftsvansketilskudd er å hindre areal å gå ut av drift fordi det er knyttet merkostnader til driften ut over det som det allerede er kompensert for. Arbeidsgruppa vurderte at det er teknisk mulig å innføre et driftsvansketilskudd knyttet til bratthet og teigstørrelse, men at det gjenstår mye utviklingsarbeid.

Med dagens kartgrunnlag er det mulig å vurdere hver enkelt gård med tanke på størrelse, klima, topografi, arrondering og andre forhold som påvirker produksjonsforholdene.

Godt datagrunnlag på teignivå vil også forenkle en rekke andre arbeidsprosesser mellom myndigheter og jordbruk. For eksempel vil arbeid knyttet til avlingserstatning og arealplanlegging i kommuner og fylkeskommuner kunne forenkles.

Drenering

Drenering er viktig både for å redusere klimagassutslipp fra arealene og for å tilpasse jordbruket til et endret klima. Godt drenert jord gir bedre så- og høsteforhold, økt plantevekst, økt næringsopptak, redusert avrenning, bedre jordhelse og redusert risiko for jordpakking. Tilfredsstillende drenering er en forutsetning for å få gode avlinger og for å øke norsk planteproduksjon. God drenering kan redusere faren for erosjon som følge av overflateavrenning og bidra til bedre vannkvalitet. Redusert erosjon bidrar til å bevare jord som en ressurs for framtidig matproduksjon. Drenering er et tiltak der man i dag ikke har metoder for å måle reduksjon i utslipp og som ikke kan bokføres i det offisielle utslippsregnskapet.

I jordbruksoppkjøret 2019 ble bevilgningen til drenering økt fra 58 til 68 mill. kroner. Etter dette har den ikke blitt økt. I jordbruksoppkjøret 2022 ble satsen økt fra 2000 til 2500 kr/dekar. Ved annen grøfting kan det gis 38 kroner per løpemeter grøft begrenset oppad til 2500 kroner per dekar.

Økt tilskuddssats førte til 30 prosent økt aktivitet fra midten av 2022 og et tilsvarende høyere tildelt beløp sammenlignet med 2021. Det ble innvilget 91,4 mill. kroner i tilskudd, som vil bidra til å drenere nær 39 000 daa.

Det er store variasjoner i grøftkostnader. Grøftkostnad avhenger både av størrelse på skiftene og av hva slags utstyr som kan brukes (Rådalshjul og kjedegraver eller gravemaskin). Et flatt tilskudd på 2500 kr per dekar sikrer ikke at de arealene med størst behov for drenering blir drenert, og det blir ofte valgt løsninger som ikke gir tilstrekkelig dreneringseffekt. Overgang til å beregne tilskudd som andel av kostnadsoverslag vil stimulere til økt aktivitet. Det vil også gjøre drenering av små skifter mer lønnsomt.

I dag er 48 % av jordbruksarealet leiejord. Leiekontrakter har et tidsperspektiv på 10 år, mens drenering er en investering i et 30-årsperspektiv. Dermed trengs det svært kraftige stimuli for å gjøre det attraktivt å drenere leid jord.

Andelen dårlig drenert jord i Norge var anslått til 8% i 2010 (812 000 daa) og 640 000 daa i 2018.

Gjeninnføre tilskudd til nydyrking

I tillegg er det de ti siste årene i snitt godkjent nydyrking av 20 000 dekar i året. Dette er arealer som det i dag ikke kan søkes dreneringstilskudd for.

Statstilskudd til nydyrking har ikke blitt benyttet siden 1991. Strukturrasjonaliseringen de siste tiårene har gjort at mange bruk ikke rår over de ressurser de trenger for å produsere mat på norske fôrressurser.

Kartlegging av dyrkbart areal

Statistikken over dyrkbar jord er basert på 40-50 år gamle kart. Det er usikkert om disse kartene fanger opp de arealene som reelt sett er dyrkbare under dagens driftstekniske forhold. En god del av dagens nydyrking er på annet areal enn kartlagt dyrkbar jord.

Det er flere årsaker til at de må gjøres ny kartlegging av dyrkbar jord:

- Økt selvforsyning krever økt bruk av norsk jord og det er derfor viktig å ha en oppdatert oversikt over potensialet for nydyrking.
- For jordvern hensyn er det spesielt viktig med kartlegging rundt byer og tettsteder.

Kalking

Omfanget av kalking i jordbruket er redusert de siste årene. Kalking er viktig tiltak for å øke avlingene, gjennom å øke pH i jorda til et nivå som er gunstig for tilgjengeligheten av næringsstoffene plantene trenger. Det er nødvendig å kalke med 5 til 12 års mellomrom. I tillegg til å øke avlingene, bidrar kalking til reduserte lystgassutslipp. Mekanismen for dette er velkjent, men det er i dag ikke metodikk for å bokføre dette i det offisielle utslippsregnskapet.

Kløver

Mer bruk av kløver i enga er et tiltak som kan bidra til økt grovfôr kvalitet, redusert mineralgjødselbruk og reduserte klimagassutslipp. Kløverfrø er kostbart, og det er stort potensial for å ta det mer i bruk. For at kløveren skal trives må man så ny eng med 25 %

kløver i frøblandingen minst hvert femte år. Derneft må man gjødsle med mindre N enn det man ellers har gjort. Det er spesielt viktig i første engår. Kløveren blir konkurrert ut hvis det er for mye lettløselig nitrogen. Til gjengjeld får en gratis nitrogenfiksering og muligens like stor avling, og litt bedre fôrkvalitet.

Inspirasjonsbønder grovfôr og korn

I arbeidet med å øke sjølforsyning er det sentralt å øke avlingene og kvaliteten. Det er behov for flere tiltak som kan bidra til å spre praktisk kunnskap om god agronomi. En effektiv måte å gjøre dette på er gjennom bonde til bonde-kommunikasjon.

I Landbrukets Økoløft som ble startet i 2016 er kjernen i prosjektet 30 inspirasjonsbønder fra ulike produksjoner og ulike landsdeler. De deler erfaring gjennom møter, gårdsbesøk og foredrag. Dette har vært svært vellykket. Det er bevilget ca. 3 mill. kroner årlig fra Landbruksdirektoratet til Landbrukets Økoløft.

Tilskudd til digitale gjerder

Mye av utmarksressursene i Norge er ubenyttet. Vi har også mye innmark som er gått ut av drift. Topografien i Norge gjør at gjerdehold er kostbart og arbeidskrevende. Det samme er tilsyn i beitesesong på utmark, da man ikke har kontroll på hvor dyrene befinner seg.

NBS ønsker derfor en storskala satsning på digitale gjerder. Nofence er en fantastisk norskutviklet teknologi som er en unik landbruksoppfinnelse på linje med teknologiske fremskritt som skurtresker, melkerobot osv.

For den enkelte bonde er det en betydelig investeringskostnad og det ligger en risiko i levetid og at teknologien er relativt fersk. Det er også slik at med dagens rammevilkår er det ikke bedriftsøkonomisk lønnsomt å investere i digitale gjerder (kost-nytte for den enkelte bonde er for lav samt at det er mangel på likviditet til å foreta investeringen).

Det er derfor helt nødvendig med et raust tilskudd for å utløse investeringene i det monn som trengs.

Med digitale gjerder har man en mulighet til å ta i bruk arealer som er vanskelig å gjerde inn. Tradisjonell gjerding har også betydelige investerings- og vedlikeholdskostnader. Med en storstilt satsning på digitale gjerder i Norge vil det gi en skalafordel ved økt volum som vil ta ned enhetskostnaden. Dette vil kunne være positivt for dette eksportproduktet som har store muligheter internasjonalt.

Utvikling av beite-hub

Mer beiting er en viktig forutsetning for økt selvforsyning. Etterspørselen etter beiting har et bredt spenn fra ulike offentlige aktører til private aktører. Denne etterspørselen må samordnes for at gårdbruker skal kunne hente ut inntekstpotensialet. Det foreslås derfor at det avsettes midler til en «beite-hub» som kan organisere dette markedet.

Beite-huben må bygges på moderne teknologi som sikrer enkel bruk for gårdbruker. Løsningen og verdiforslaget må også være lettvinnt og attraktivt for store kjøpere av beitetjenester som for eksempel reiseliv, Statnett og Vegvesenet.

NIBIO må ha en rolle i å verifisere posisjonsdata og dataflyt i løsningen. Beite-huben bør testes ut av en pilotgruppe før løsningen kan skaleres opp.

Beitebruk i statsallmenningene

Statsallmenningene i Sør- og Midt-Norge omfatter et areal på totalt 30 millioner dekar. Mesteparten av dette er store sammenhengende høyfjellsområder. Fjellstyrenes administrasjon av beiteretten i statsallmenningene er hjemlet i fjelloven kap. IX, §§ 15 og 16. Fjellstyrene kan fastsette nærmere regler for beitebruken. Fjellstyret har både kompetanse til å regulere beite de bruksberettigede imellom, og til å leie ut beite til gårdbrukere uten bruksrett. Etter § 16 kan fjellstyret fastsette nærmere regler for organisering av beite i statsallmenningen.

Oppfølging av nasjonalt program for jordhelse

Jord som fungerer godt, er grunnlaget for matproduksjon og leverer også flere andre viktige økosystemtjenester. En satsning på jordhelse er å tilrettelegge for vedvarende høy avlingskvalitet og -mengde og samtidig et bidrag til jordbrukets tilpasning til klimaendringene (virker bl.a. flomdempende), til beskyttelse av vannressursene mot avrenning og til reduksjon av klimaendringene ved karbonbinding.

En arbeidsgruppe, med Landbruksdirektoratet som sekretariat, la 28.2.2020 fram «Nasjonalt program for jordhelse – Faggrunnlag og forslag til utvikling av tiltak og virkemidler for økt satsing på jordhelse» (Jordprogrammet). Arbeidsgruppa var sammensatt av representanter for sentrale faginstanser på jordområdet, samt faglagene i landbruket.

I Jordprogrammet legges følgende definisjon av jordhelse til grunn:

Jordhelse er jordas evne til å fungere som et levende system, som bidrar til å opprettholde plante- og dyreproduksjon, opprettholde eller forbedre vann- og luftkvalitet, og fremme plante- og dyrehelse. Frisk jord opprettholder et mangfold av jordorganismer som bidrar til å kontrollere plantesykdommer, insektangrep og ugras, danner gunstig samarbeid med planterøtter, resirkulerer næringsstoffer, forbedrer jordstrukturen med positive ringvirkninger for jordas evne til å holde på vann og næring; og der samlet effekt er bedre forhold for planteproduksjon.

Det er mange jordhelsefremmende teknikker/tiltak som ikke eller i liten grad er utprøvd under norske forhold, og det er mye vi ikke kjenner til om jordas respons på ulike driftsmåter. Det er derfor stort behov for innovasjon og utvikling, under ulike lokale forhold, i en satsing på jordhelse. Det er også behov for kunnskapsdeling. Det kan skje fra kompetansemiljøer til landbruket, men ikke minst fra bonde til bonde.

Det er flere tiltak for god agronomi som også er gode jordhelsetiltak som det ikke er virkemidler for i dag. Eksempler nevnt i Jordprogrammet er kalking, vekstskifte, jordløsning, faste kjørespor og tilførsel av organisk materiale.

Partene i jordbruksforhandlingene har tilsluttet seg «4 promille»-initiativet, og har forpliktet seg til å ha et fokus på karbon i jord. Mange av tiltakene som stimulerer til bedre jordhelse vil, alene eller i kombinasjon med andre, også kunne ha et vesentlig potensial for økt karbonbinding.

I dag er det estimert at 60–70 prosent av EUs jordressurser er negativt påvirket. Dette inkluderer alle typer jord, fra skog, myr og utmarksbeiter til jordbrukslandskap. Det vil si at

30–40 prosent har god tilstand i dag. Det finnes per i dag ikke en tilsvarende analyse av norske arealer. Det er dermed uvisst hvor stor andel av den norske jorda som er negativt påvirket etter samme målemetodikk, men vi vet at f.eks. karboninnholdet er redusert på åkerarealer og at jordpakking er et problem som reduserer avlinger.

Digitale jordleiekontrakter

I jordloven §8 er det krav om at det ved jordleie skal foreligge en skriftlig leiekontrakt med minst 10 års varighet. Det er i dag stor variasjon i hvor godt dette følges opp av jordeier og jordleier og hvor strengt det håndheves av kommunen.

10-årige skriftlige leiekontrakter gir bedre forutsigbarhet for den som drifter jorda. Det er nødvendig for å kunne gjøre beslutninger om å investere i grøfter, driftsapparat og for å gjøre nødvendig vedlikehold på hidrotekniske anlegg, kanter og kalking. Ellers vil vedlikeholdsbehovet over tid bygge seg opp. Jordas avlingspotensiale vil synke og utslipp til luft og vann vil øke. Jord i god hevd er en grunnleggende forutsetning for å kunne øke sjølforsyninga og drive mer klima- og miljøvennlig.